DRIEPAS

Jaargang 11, nummer 2, juni 1994

HISTORISCHE KRING DUIVEN, GROESSEN, LOO

COLOFON

De DRIEPAS is het verenigingsblad van de Historische Kring Duiven Groessen-Loo. Het verschijnt drie tot vier keer per jaar. Artikelen mogen alleen overgenomen worden na schriftelijke toestemming van de auteur en met bronvermelding.
Abonnementsprijs f. 12,50, voor postabonnees f. 17,50 per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op onderstaande bank- of girorekening. Voor leden van de Historische Kring gratis. Losse nummers f. 5,00.
Het lidmaatschap van de Historische Kring bedraagt per jaar *f* 25,00, buiten de Gemeente Duiven *f* 30,00 (wegens postbezorging), over te maken op postgiro 49 23 697 of Rabobank rekeningnummer 31.54.07.484 t.n.v. de Historische Kring Duiven Groessen Loo te Duiven.
Indien het lidmaatschap of abonnement niet voor 1 december van het jaar is opgezegd, volgt automatisch verlenging voor het volgend jaar.

Secretariaat:
Postbus 212
6920 AE D U I V E N

Redactie DRIEPAS:
W.F.W.M. van Heugten, Duiven
Th.M.J. Jonker, Loo
M.M. Rebholz, Duiven

Redactieadres:
zie secretariaat Historische Kring

ISSN: 0921-5549

DRIEPAS

Bij de omslag:

Marieke van Nieumeghen, een meisje uit Loo?

MARIKEN VAN NIEUMEGHEN, EEN MEISJE UIT LOO

Inleiding

Onder de intrigerende titel *Mariken van Nieumeghen, een meisje uit Loo* verscheen in de „Driemaandelijkse Bladen voor taal en volksleven in het oosten van Nederland" (*), in juli 1975, een artikel over de hoofdpersoon uit het middeleeuwse mirakelstuk. Het stuk, waarvan de volledige titel luidt *Die waerachtige ende een seer wonderlijcke historie van Mariken van Nieumeghen*, speelt zich af in de roerige tijden rond 1500, tijdens de twisten tussen hertog Arent van Gelre en zijn zoon Adolf. Het gaat over Mariken, die zeven jaar met de duivel („Moenen met het ene oog") verkeert, maar uiteindelijk - na veel omzwervingen - berouw krijgt en zich tenslotte bekeert.
Het artikel is, zonder de oorspronkelijke voetnoten, overgenomen. De voetnoten, die u nu onder het artikel aantreft, zijn hoofdzakelijk bedoeld als begripsverklaringen (**).

Redactie.

Mariken van Nieumeghen, een meisje uit Loo

Mariken van Nieumeghen, uit het gelijknamige mirakelspel, die *meer dan seven jaren metten duvel woende ende verkeerde*, was wellicht in Nijmegen geboren. Daar woonde haar tante en had misschien haar moeder gewoond. *Te Nimmegen Gebooren*, zingt ook een 17e-eeuws lied.
Oom Ghijsbrecht had zich over het meisje ontfermd, toen haar moeder overleden was en hij woonde niet in Nijmegen. Hij woonde in Venlo; dat lezen we althans in het spel zelf, waar Mariken tegen Moenen zegt: *Mijn moeye te Nyeumeghen, mijn oom te Venlo*.
Nu bevat het stuk een paar regels die daar niet mee stroken. Over de afstand tussen de woning van oom Ghijsbrecht en de stad Nijmegen worden ons drie mededelingen gedaan, die wel onderling overeenstemmen, maar niet kloppen met de afstand Venlo - Nijmegen, die ongeveer tien uur gaans bedraagt. Er is immers sprake van *drie milen, twee groote milen* en *drie uren dat ict nauwelijck gaen en mach*, d.w.z. ongeveer 15 km.
Nu hebben zij, die over het mirakelspel schreven, meestal de vermelding

Venlo voor correct gehouden en daaruit geconcludeerd dat de auteur van het stuk de afstand Venlo - Nijmegen niet kende, en die conclusie versterkte dan weer de argumentatie dat hij een Antwerpenaar, althans een Brabander geweest zou zijn.
Toch hebben enigen aan Venlo getwijfeld. Er moest wel een vergissing in het spel zijn. Als mogelijke woonplaats van Mariken zijn genoemd Beek, Loonopzand en Balgoy. Zonder de genoemde suggesties over te nemen, voeg ik me bij de twijfelaars: er pleit al te veel tegen de lezing Venlo.
Wist de auteur van het stuk, die behoorlijk geografisch en historisch onderlegd blijkt, in 't geheel niet dat Venlo een belangrijk vestingstadje was, waar heus wel artikelen als olie, zout en kaarsen te koop zouden zijn? De plaats was in de tweede helft van de 15e eeuw voortdurend 'in 't nieuws'. De beschrijving die de boosaardige moeye van Marikens woonplaats geeft, doet bovendien niet aan een stad, maar aan het platteland denken. Tante wil tegenover het meisje aan haar verwijten een schijn van waarheid geven en drukt zich zo gedetailleerd uit dat het wel indruk moest maken. Ze zegt erbij lieden uit de plaats gesproken te hebben. Dat kunnen gemakkelijk reguliere marktgangers geweest zijn, net als Mariken er een was, dan mensen uit het verre Venlo. De schijn van waarheid van de infame beschuldigingen brengt Mariken juist tot zo'n machteloze woede. Als Mariken na zeven jaren haar oom, haar vriendekens en tante wil bezoeken, reist ze met Moenen regelrecht naar Nijmegen. Je zou verwachten dat ze toch eerst naar Venlo zouden gaan, temeer daar Moenen de moeye al klein gekregen had en het hem alleen nog om de oom te doen was, al wist Mariken dat niet. In de Engelse versie van het spel wordt Venlo niet genoemd en evenmin in het al geciteerde lied. Daar heet het:

Van Nimmegen twee mylen vroom,
daer leid een Dorp zoo veerden;
Daer woonde zy met hare Oom,
Die hield haer in groote weerden.

Ook de bewerker van de 'historie' tot een lied heeft niet aan Venlo gedacht, hoewel hij de naam gemakkelijk had kunnen overnemen, zoals hij met tal van woorden en zinstukken uit het spel letterlijk doet.
Daar komt nog iets bij, al is ook dit op zichzelf niet overtuigend genoeg. In de reproductie van de post-incunabel [1] van Willem Vorsterman heeft Venlo bij lezing finaal accent [2], terwijl je initiaal accent zou verwachten, net als in Ruurlo, Groenlo, Baarlo, Venray en Venhorst. Het accent gaat hier in tegen hetgeen men gewoonlijk hoorde; en juist in de middeleeuwen werd er veel op het gehoor gerijmd, want slechts weinigen kregen een tekst onder ogen. We

Mariken en de Duivel, houtsnede uit een uitgave die in 1615 te Antwerpen verscheen.

vragen ons dan ook af of er iets anders kan hebben gestaan. De post-incunabel is immers verre van vlekkeloos. In het rondeel [3] waarin de plaats genoemd wordt, brengt Van Mierlo al twee emendaties [4] aan. Daarom acht ik het niet onmogelijk dat Venlo een verschrijving is. Er kan m.i. gestaan hebben *denlo*, en dat maakt in het gotische schrift maar heel weinig verschil.
De copiïst of zetter die wel Venlo maar geen den Lo kende, zal aan een fout gedacht hebben en door een 'verbetering' de tekst juist corrupt hebben gemaakt. Die Antwerpse overschrijver of drukker had niet de topografische kennis van de oorspronkelijke auteur.
Maar wat beginnen we met *denlo*? Dat kan de datief zijn van 'het lo'. *Lo*-namen waren en zijn er vele, en daarvan ook enige in de omgeving van Nijmegen. Houden we daarbij rekening met de drie uren gaans dan komen

Bemmel en Baal, die ook een vorm op *-lo* gekend hebben, niet in aanmerking, maar wel het huidige plaatsje *Loo* ('t Loo of het Loo geheten in officiële stukken) dat binnen de straal van 15 km. ligt, als we Nijmegen als middelpunt van een cirkel nemen. Door correspondentie en gesprekken met kenners van de streek, kwam ik het volgende aan de weet.
Vormen als *up den loe, in den loe, ingenloe* of *ten loe* komen in 14e en 15e-eeuwse stukken veelvuldig voor. 't Loo ligt thans aan de rechter Rijndijk. De oude kern was waarschijnlijk Angeroyen, dat meer westelijk lag, aan de Betuwse oever van de Rijn. Angeroyen en 't Loo vormden één buurschap. Vermoedelijk heeft de rivier oorspronkelijk ten oosten van 't Loo gelopen, maar dat was in de 14e eeuw niet meer het geval. Angeroyen werd toen administratief tot de Liemers gerekend en niet tot de Betuwe, hoewel het, evenals Angeren, Gelders bezit was. Eerst in 1355 is de Liemers (d.i. een ambt dat de huidige burgerlijke gemeenten Duiven en Zevenaar omvatte) Kleefs geworden. 't Loo zal ontstaan zijn in de 13e eeuw als deel van de buurschap Angeroyen. Tot in de 17e eeuw bleven de oude kerkelijke grenzen behouden. In 1618 ressorteerde 't Loo nog onder Angeren, dat al in de 12e eeuw een zelfstandige parochie was. 't Loo werd dat eerst in 1651. Wel stond daar een kapel, „de Lohesche of Angeroyensche Capelle", die van 1483 tot ver in de 16e eeuw bediend werd door een vicarius van het nabijgelegen Groessen. Het is mogelijk dat er vóór 1483 een vicarius (echter geen pastoor) te 't Loo heeft gewoond. Angeren, op ruim 10 km van Nijmegen, kan niet het Loo genoemd worden. Wel is een identificatie van Angeroyen en 't Loo mogelijk. Er werd namelijk gesproken van de „Angeroyensche" of „Lohesche Gemeynte, d.i. de gemene beweiding. Loe was dan dat gedeelte van Angeroyen dat aan de Liemerse zijde van de rivierdijk lag, terwijl het eigenlijke Angeroyen in de Waard lag bewesten de dijk; vermoedelijk van het Loo gescheiden door een rivierstrang.
Men kon van 't Loo op meer dan een manier naar Nijmegen gaan, nl. via het Bergse Hoofd, Pannerden, Gent en Bemmel, of via het Bylantse veer langs Millingen, Kekerdom en Ooy. Deze weg moet evenwel geschat worden op 18 à 22 km; wel wat te veel voor onze Mariken.
Maar het is een weg die min of meer 'buitenom' genoemd kan worden, al was het wellicht de belangrijkste verbinding. In de Stede-atlas van Nijmegen staat (...) een weg aangegeven, die van Nijmegen via Bemmel en Huissen naar Arnhem leidde. Wanneer we ervan uit kunnen gaan dat er destijds (als tegenwoordig) een rivierovergang tussen Loo en Huissen was, of een mogelijkheid in Angeren te komen, waar 't Loo zulke nauwe historische en kerkelijke banden mee had (immers een rivier scheidt niet alleen, maar verbindt tevens),

dan kon men gemakkelijk op de genoemde weg en zo 'binnendoor' in Nijmegen geraken. Die afstand is wellicht te stellen op ca. 15 km, en dat kan kloppen met de drie uren dat ict nauwelijck gaen en mach. „In den Loe" stond, als gezegd, een kapel. Daarbij kan heer Ghijsbrecht met zijn nicht gewoond hebben. Pastoor hoeft hij er niet geweest te zijn, want daarvan spreekt het spel niet. Dat noemt hem alleen *een devoet priester* èn *den pape* of *desen pape heylich*. Had het woord 'pape' toen al een lichtelijke pejoratieve gevoelswaarde? Het komt namelijk uit de mond van Moenen.
We kunnen heer Ghijsbrecht, verbonden aan de Capel, een capellaen noemen, zoals ook het al meer geciteerde historielied doet: *Heer Gijsbert heet deese Capellaen*.
Hij was goed ter been, getuige zijn tochten, hoewel niet zo goed als zijn nicht, die op één dag heen en terug wilde. Haar oom maakte liever geen retour. Hij zocht eerder zijn zuster op: *Als ick te Nimmeghen come, dats altoos mijn logijs*. We moeten het loopvermogen van vroegere generaties niet onderschatten. Ik kende in de buurt van Steenwijk (dit ter illustratie) een 'oom Egbert', die in zijn jonge jaren, met een paard aan de halster, lopend naar de markt in Zwolle ging en na een paar uur op dezelfde wijze te terugweg aanvaardde, een prestatie die nu nauwelijks door de beste Nijmeegse vierdaagselopers geëvenaard wordt.
't Loo is dus m.i. de woonplaats van Mariken geweest. Dat het de voorkeur verdient boven al genoemde plaatsen zuidwestelijk of oostelijk van Nijmegen, lijkt mij niet alleen redelijk vanwege naam en afstand, maar ook om een paar andere mededelingen in het spel
Ten eynde van alle dese vreemde sticken Quam ic hier int lant, om mijn vrienden te visterene. Ende met dat wi hier doer meenden te passerene Ende ter merct quamen ... . Mariken en Moenen moesten blijkbaar door Nijmegen heen om bij vrienden te komen.
Mijn moeye te Nyeumeghen, mijn oom te Venlo is in een natuurlijke volgorde geplaatst als we 'denlo' lezen. Er is gevraagd: „Heeft Mariken van Nieumeghen werkelijk geleefd?" Wanneer ze echt bestaan heeft (hoe de vermelde gebeurtenissen zich ook mogen hebben toegedragen), dan kan ze gewoond hebben bij de Lohesche Capelle. Is zij een geheel verzonnen figuur, dan heeft de schrijver haar toch in een zeer reële historische en locale situatie geplaatst en ook dan komt het Loo in aanmerking. Zodoende waag ik het erop, de aandacht te vestigen op het huidige Loo in de Liemers als mogelijke woonplaats van oom Ghijsbrecht en zijn opmerkelijke nicht.
Een gehandhaafde lezing Venlo leverde een argument op om het Brabants of Antwerps karakter van het stuk te accentueren. Zo kan verwerping van de

lezing Venlo en kiezen voor 't Loo, tezamen met andere gegevens, de mening versterken dat het spel van Gelderse oorsprong is.

T. de Vries, Urk

Noten:

* 27ste jaargang 1975; orgaan van het Nedersaksisch Instituut der Rijksuniversiteit te Groningen, pag. 45 t/m 50.

** informatie m.b.t. de kerkgeschiedenis en de kapel van 't Loo staat ook in DRIEPAS, jaargang 9, nr. 1, 1992.

1. post-incunabel: boek dat ná 1500 en vóór 1541 gedrukt is.
2. finaal accent: de klemtoon op de laatste lettergreep; dit in tegenstelling tot de klemtoon op de eerste lettergreep (initiaal accent).
3. rondeel: een dichtvorm.
4. emendatie: verbetering van een zgn. corrupte of bedorven tekst in oude geschriften.

Paspoort Carlos Spaan

WIE IS CARLOS SPAEN?

Al enige jaren bezit de Historische Kring een (ongeldig) Argentijns paspoort, op 5 mei 1954 uitgegeven ten name van CARLOS SPAEN.
Hij is op 13 juni 1901 in Nederland geboren, in de provincie Gelderland, vermoedelijk in Arnhem (de naam van zijn geboorteplaats is niet geheel duidelijk lezen). Hij is op 19 februari 1954 Argentijns staatsburger geworden. Op 6 december 1955 geeft de Nederlandse Consul-Generaal te Buenos Aires hem een visum voor een bezoek van dertig achtereenvolgende dagen aan Nederland; wil hij in Nederland langer blijven dan moet hij dat melden bij de politie.
Kort daarna is Carlos Spaen, op 9 december, naar Europa vertrokken, blijkbaar per schip want zijn paspoort is op 17 januari 1956 afgestempeld in Hamburg Hafen. Op 18 januari passeert hij de Nederlands-Duitse grens en op 24 januari 1956 geeft het hoofd van de plaatselijke politie (d.i. de burgemeester Sloet) van Duiven hem een verblijfsvergunning voor de duur van drie maanden.
Het bovenstaande is haarfijn terug te vinden in het officiële reisdocument. Daarnaast natuurlijk ook een foto (zie blz. 30), dat meer toont dan wij van een pasfoto gewend zijn, een afdruk van zijn rechtervinger, iets wat als handtekening is bedoeld maar in mijn ogen niet meer is dan een met zijn hand geschreven naam, zijn burgerlijke staat („soltero", d.w.z. alleenstaand) en als beroep „mecanico". Enige gegevens over zijn uiterlijk: lichaamslengte 1,67 m, blanke huidskleur, kastanjebruin haar. Als ik het goed interpreteer, heeft hij in Argentinië zijn militaire dienstplicht vervuld.
Zoals blijkt, is zijn reis naar Nederland goed te reconstrueren, maar het vreemde is, dat hij althans met dit paspoort nooit is terug- of doorgereisd. Er staat geen enkele uitreisstempel in, zodat in ieder geval dit paspoort niet meer als reisdocument is gebruikt. Dat verklaart, dat het hier kon opduiken.
In de aanhef staat gemeld, dat het paspoort ongeldig is. Dat behoeft enige toelichting. Het paspoort is ongeldig gemààkt, en wel op twee manieren: van alle 16 blaadjes zijn twee hoekjes afgeknipt, en op drie rechterpagina's is diagonaal met de hand in blokletters „anulado" geschreven. Uit niets blijkt wanneer en door wie deze annuleringsoperatie is uitgevoerd.

Wie is/was Carlos Spaen en waarom is hij niet naar Argentinië teruggekeerd?

Th.M.J. Jonker, Loo.

HET GOED LOOWAARD, ruim honderd jaar geleden.

Heden Woensdag den Een en dertigsten October achttien honderd acht en tachtig, des voormiddags om tien uur, ten huize - ten verzoeke en in tegenwoordigheid van den Heer Jan Willem Coenraad (eigenlijk genaamd Johan Wilhelm Conrad) Koch grondeigenaar wonende op de Loowaard onder Duiven.
Wordt door mij Frans Karel Jan Pliester, Notaris ter standplaats Zevenaar,....
Overgegaan tot de Openbare verkooping van navermelde paarden, koeien en andere roerende goederen ....

Dit is een gedeelte, uit het begin van de akte betreffende de verkoop van goederen, ook wel genoemd erfhuis of boelhuis, van de heer Koch, nadat hij in 1888 heeft besloten de Loowaard niet langer te pachten en te vertrekken naar het Loo (Herwaartse Hofstede)[1].

In de akte staan ook de voorwaarden en bedingen waaronder de goederen verkocht worden, zoals in artikel I bijvoorbeeld, dat *de goederen en het vee verkocht worden in de staat waarin zij zich bevinden en zullen worden voortgebracht, zonder dat voor zichtbare en verborgen gebreken wordt ingestaan. Ook zullen zij dadelijk door den toeslag overgaan ter beschikking en op gevaar van de koopers, die verplicht zijn hun gekochte in den loop van deze dag te vervoeren .....*

In artikel II wordt vermeld dat *de betaling moet geschieden aan de verkooper ten kantore van de notaris en wel voor of uiterlijk op den eersten Mei aanstaande.*

Verder staat in artikel IV dat iedere koper desgevorderd dadelijk bij de toeslag verplicht is borgtocht te stellen.

Dan volgt de lijst van de verkoping met o.a. wat er verkocht wordt, aan wie en voor welk bedrag.
Een aantal van deze zaken wil ik hier voor u vermelden, daar de meeste kopers uit de directe omgeving van de Loowaard afkomstig waren.

De verkoop begint met zes drachtige koeien, netjes vermeld als een rode of

rood-bonte voor prijzen van *f* 125,- tot *f* 169,-.
De kopers, waarvan er enkele meerder dieren kopen, zijn:

Gerhard Meijer, landbouwer te Speelbergen (Emmerik),
Cornelis van Tienen, timmerman te Elden,
Theodorus (van) Sadelhoff, landbouwer te Loo,
Wijnand Luttikhuizen, arbeider te Arnhem.

Dan volgen twintig guste koeien, voor bedragen van *f* 70,- tot *f* 151,-, waarvan 7 stuks onder de honderd gulden.
Ook hier zijn er weer kopers die meerder koeien kopen of al een drachtige koe gekocht hebben, zoals bijvoorbeeld:

Theodorus (van) Sadelhoff voornoemd en
Wijnand Luttikhuizen voornoemd, maar ook nieuwe kopers, zoals Peter Evers, warmoezier te Huissen,
Gerhardus Bisseling, arbeider te Duiven,
Hendrikus Verhoeven, landbouwer op den Ossenwaard onder Herwen,
Gerhardus Gertsen, arbeider te Groessen,
Hermanus Kalfs, timmerman te Huissen,
Piet Brands, arbeider te Oud-Zevenaar,
Albertus Jansen, timmerman te Velp,
Joost van Driessen, landbouwer te Arnhem,
Albertus van Binsbergen, landbouwer te Huissen,
Theodorus Peelen, landbouwer te Westervoort,
Willem Wissing, landbouwer te Westervoort,
Jan van Kortenhof, stalhouder te Praest bij Arnhem,
Johannes Josephus Henricus Wilhelmus Hoppenreijs voornoemd (vermoedelijk een fout, staat niet eerder in deze akte vermeld).

Andere verkopen zijn o.a. een zwart paard voor *f* 161,- aan Johannes Henricus Evers, tapper te Loo, en een hit voor *f* 53,- aan Gerhardus Leenders, tabaksplanter te Gent.

Dan volgen de roerende goederen:
Een stortkar aan den Heer Jan Derk Jacob van Wijhe, grondeigenaar te Groessen, en aan Johannes Henricus Evers voornoemd.
Een gierbak aan Bernardus Peters, landbouwer te Duiven, een kaarbak aan den Heer van Wijhe voornoemd en een lange houtwagen aan Albertus van de Sandt, landbouwer te Groessen.
Vier maal een schaapsruif, van *f* 4,- tot dertig cent, aan de Heer van Wijhe

voornoemd, aan Gerhardus Heling, landbouwer te Duiven, aan Hendrikus Leenders en Arie ten Balvert, beiden arbeider te Duiven.
Een weidesleep voor *f* 5,25 aan Paulus Peters, landbouwer wonende te Groessen.
Gerhardus Heling voornoemd koopt ook nog een kalverbak voor drie gulden en vijfentwintig cent.

Ook worden er planken verkocht van *f* 4,- tot *f* 4,50 per eenheid aan de volgende vier personen:

Arnoldus Geurts, arbeider in de Hoesselarij onder Duiven,
Hendrikus Stokman, arbeider in Ooy onder Oud-Zevenaar,
Franciscus Pontianus Wilting, landbouwer te Loo en
Antonius Berendsen, arbeider te Loo.

Als laatste worden er die dag tien melkkannen verkocht voor bedragen van *f* 0,30 tot *f* 4,10 en wel aan de volgende zeven personen:

Willem Goris, landbouwer onder Oud-Zevenaar,
Willem Zipperman, werkman te Arnhem,
Jan Evers, landbouwer te Westervoort,
Bernardus Peters voornoemd,
Gerhardus Heling voornoemd,
Roelof Peters, landbouwer te Loo en aan voornoemde
Johannes Josephus Henricus Wilhelmus Hoppenreijs.

Dit was de eerste dag van de verkoping, met een totale opbrengst van *f* 3503,-.
De akte vermeldt ook, dat *Van alle koopers zijn er slechts zeven die al het door hen verschuldigde dadelijk hebben betaald, terwijl al de overige koopers de koopprijzen zijn schuldig gebleven.*
De tweede dag volgt een week later, maar daarover een andere keer meer.

G.H. van Hunen, Zevenaar.

Noot
1. Herinneringen uit mijn leven, Jan Willem Conrad Koch, een Liemerse Autobiografie, Zevenaar-Amsterdam, 1991.

Bron: Rijksarchief Arnhem, Notariële Archieven No. 5330.

ZIGEUNERS IN GELDERLAND

Speurend naar ons voorgeslacht stuitte ik ineens op Zigeuners. Neen, niet dat ik van zigeuners afstam, maar in 1724 werden een vóórouders van mijn vrouw ergens in Brabant opgehangen wegens heling van door zigeuners gestolen goed.
Je gaat dan iets lezen over zigeuners en ontdekt, dat dit zwervende volkje ook in Gelderland wel heel duidelijk sporen heeft nagelaten, al is 't maar in de archieven.
In 1420 werden de eerste zigeuners in Deventer gesignaleerd. Ze werden met veel egards door het gemeentebestuur ontvangen, want - beweerden ze zelf - ze waren vluchtelingen, die door de Turken uit hun vaderland Klein-Egypte[1] waren verdreven. In de oude stukken worden ze aangeduid als „heidens". Volgens het proefschrift van O. van Kappen „Geschiedenis der Zigeuners in Nederland", waaruit ik deze gegevens put, is al tussen 1392 en 1451 in een aantal rentmeestersrekeningen sprake van „Heydenen" in deze provincie. Maar naar alle waarschijnlijkheid waren dat Slavische krijgsgevangenen uit Lijfland (Letland), waar de Westeuropese ridderschap zich „nuttig" maakte door met veel geweld en bloedvergieten de heidense Pruisen te kerstenen.
Willem van Gulik, hertog van Gelre, was zelf ook enige maanden krijgsgevangene van de heidense Slaven. Toen hij terugkeerde, bracht hij als cadeautje voor zijn vrouw Catharina van Beieren „enige heidinnetjes" mee ... Zo ging dat toen.
In 1429 kregen Nijmegen en Arnhem bezoek van een „Hertog van Egypte" en zijn volgelingen. De hertog en zijn gevolg werden ondergebracht in een van de beste taveernen in de stad, terwijl het „lagere volk" der Egyptenaren het met een schuur buiten de stad moesten doen. In 1430 verschenen ze voor 't eerst in Zutphen en in 1445 werden ze ook in Zutphen met veel eer ontvangen. Bij latere bezoeken loosde men hen via Warnsveld naar Baak, want al in 1447 was de hertog van Gelre voor dat volkje gewaarschuwd door de Rijnlandse keurvorsten, de bisschoppen van Keulen, Mainz en Trier. Het eerste „Heidenplakkaat" tegen de zigeuners werd pas in 1544 te Arnhem afgekondigd. Ze stalen wel en deden soms overlast aan, maar dat was in die eerste eeuwen een manier om in leven te blijven; van grotere (niet-zigeuner)benden en muitend krijgsvolk had men veel meer last.
Gedurende de Tachtigjarige Oorlog namen zigeuners zelfs herhaaldelijk dienst bij de Staatse troepen; zij waren immers uitstekende ruiters en verkenners. Ook in 1672 zouden zigeuners aan Hollandse zijde gevochten hebben tegen

de Fransen. Dat bood hen een uitweg uit de steeds groter wordende moeilijkheden, want de overheid ging hoe langer hoe strenger optreden tegen de vaak grote groepen zigeuners; 300 tot 400 mensen was niet ongewoon.
Het nomadenbestaan van de „heidenen" werd een last gevonden, mede vaak ook door de vermenging met andere dieven- en roversbenden. In de beruchte bendes der „Zwartmakers" en bij de „Bokkenrijders" zouden zich ook zigeuners gevoegd hebben. Het jaar 1723 was bekend als een verschrikkelijk „Heidenjaar", gevolgd door de nog ergere (?) jaren 1725 en 1728. Overal waren zij ongewenst en tientallen lieten het leven op het schavot, of zij werden gegeseld, gebrandmerkt en verbannen. En dan, vrij plotseling, na 1730 waren zij vrijwel uit Gelre verdwenen, verjaagd of uitgeroeid.
Opvallend is echter, dat nergens in de genoemde dissertatie ook maar een enkele plaats „achter de IJssel" is genoemd. De Veluwe, het Rijk van Nijmegen, de Tieler- en Bommelerwaard, Arnhem, Zutphen komen ter sprake, maar over de Liemers en de Achterhoek lees je niets. Waren die gebieden te ver, te nat, te onbelangrijk, of wat dan ook? [2]. Het is me gaan interesseren, wie weet er meer van of kan literatuur op dat gebied noemen? Het leven op het platteland moet zwaar geweest zijn; was er geen misoogst dan waren er wel al of niet muitende troepen soldaten, of zigeuners en ander zwervend en (vaak noodgedwongen) stelend volk.
Tenslotte nog iets uit een minder ver verleden. Ik weet uit mijn jeugd nog dat in het Brabants-Belgische grensgebied troepjes zigeuners zwierven. Werden ze gesignaleerd dan werden ze door de Marechaussee over de Belgische grens geloosd. Zodra echter de Belgische Rijkswacht daar lucht van kreeg, werden ze weer teruggeschoven naar Nederland. Dat ging dan vaak weken- soms maandenlang over en weer. Totdat de berichten ineens uit de kranten verdwenen. Waar zouden die „Taters", zoals wij ze noemden, toen gebleven zijn? [3]

B. Schäffner, Duiven.

Noten:

1. De Historische W.P. Encyclopedie (1958) meldt: „Zigeuners, nomadenvolk, misschien uit India afkomstig, verscheen kort na 1300 op de Balkan. Sinds het begin van van de 15de eeuw komen zij ook in West-Europa voor. Veelal blijkt uit de namen die men hun gaf, dat men veronderstelde met lieden uit Egypte te doen te hebben (gypsies, gitanos). (...)"
2. Wellicht worden de Liemers ook niet genoemd omdat zij Kleefs, later Pruisisch waren en het door mij genoemde proefschrift alleen over de Nederlanden gaat.
3. In de Tweede Wereldoorlog werden ze door Hitlers beulen vervolgd en vermoord. Doch mijn vraag waar ze gebleven zijn slaat op enige jaren vóór de oorlog.

UIT DE OUDE DOOS: REGINA PACIS

Onder de titel REGINA PACIS verscheen in oktober 1993 een artikel in het Informatieblad van de Oblaten van Maria[1]. Daarin staat beschreven hoe het pand van het voormalige Instituut Geubbels, aan de Rijksweg 56 in Duiven, in handen kwam van deze paters. Met toestemming van de redactie nemen wij het grootste deel van dit artikel vrijwel ongewijzigd over.

Uit de oude doos: REGINA PACIS

Vanuit België waren de Nederlandse fraters scholastieken via Ravensbos in 1941 in Weert beland. Zij hadden daar onderdak gevonden in het Vincentius-gebouw. Het was er niet ideaal. (... Er) werd ijverig gezocht naar een betere en eventueel definitieve oplossing. Pater Herman Breukers reisde in die tijd het hele land door (...). Tijdens een van zijn tochten ontdekte hij in Duiven bij Arnhem een gebouw dat geschikt leek en bovendien te koop was. De verkoop was in handen van makelaar H.B. Horn te Arnhem. De provinciaal Emm. Teunissen was, na een eerste kennismaking, meteen enthousiast over het 'Instituut Geubbels', een voormalige particuliere HBS. En samen met Pater Breukers kon hij ook de andere leden van het Provinciale Bestuur overtuigen. (...) Om het huis te Duiven te kunnen kopen, moest echter eerst toestemming tot vestiging worden gevraagd bij het aartsbisdom Utrecht. In eerste instantie werd dat echter geweigerd. Een volgende brief van 21 februari 1944 luidde echter: „Gehoord het Hoogwaardig Kapittel verlenen wij u bij deze het door u gevraagde verlof tot stichting van een succursaalhuis uwer Congregatie te Duiven. Met gevoelens van hoogachting, de Aartsbisschop, Dr. J. de Jong."
Reeds op 1 maart 1944 passeerde de koopakte tussen de Missionarissen Oblaten Van Maria en Adriaan Marie Joseph Geubbels, instituteur te Duiven (wonend te Hilversum) als mondeling lasthebber van: Z. Eerw. Heer J.Th.M. Geubbels, pastoor te Gendringen en Mevr. Brij, weduwe van H.M.J. te Soestdijk, overleden 22-11-1943. Het complex, gebouwen en grond, was 72,54 are groot en kon per 1 augustus 1944 worden aanvaard, uitgezonderd het bijbehorende woonhuis 'Mon Repos', dat verhuurd was.
Een maand na het passeren van de koopakte werd het huis in beslag genomen door de Duitse bezetter, om er een school en kindertehuis van de Hitler-Jugend in onder te brengen. Daarvoor zouden ze een huurprijs van duizend gulden per maand betalen. Het gebouw moest daarvoor echter worden aange

Instituut Geubbels

Instituut Geubbels.

past, d.w.z. het werd leeggehaald en er werden muren uitgebroken. De geschiedenis haalde hen echter in door de invasie en de slag rond Arnhem in september 1944. De eerste kennismaking met het huis na de bevrijding in mei 1945 was een grote desillusie. De Duitsers hadden van het gebouw een puinhoop gemaakt, terwijl ook groepen repatrianten en vluchtelingen tijdens de oorlogshandelingen er hun toevlucht hadden gezocht, met achterlating van hun 'handtekening'.
Zonder afbreuk te doen aan degenen, die in de jaren daarna het huis van Duiven hebben uitgebouwd tot een plek waar het goed toeven was, meen ik dat hier toch een kleine hommage past aan het adres van de toenmalige econoom van Weert, pater Gerard ten Dam. In een beschut hoekje van het huis had hij zich geïnstalleerd en was er met enige arbeiders aan het werk gegaan. Behalve leiding geven aan het herstel van het huis, was zijn belangrijkste en eerste bezigheid het aanslepen van het benodigde bouwmateriaal. Dat was in een tijd waarin er niets te krijgen was zonder de nodige vergunningen en heel het land bezig was de oorlogsschade te herstellen. Voor elke steen, voor elke plank of spijker moest hij op pad. Toch slaagde hij er dag na dag in zijn mensen te voorzien van het nodige materiaal, zodat ze aan

het werk konden blijven. In de kroniek getuigt een van de arbeiders: „Wat die pater gepresteerd heeft, grenst aan het ongelooflijke!" Reizend en vooral liftend door het hele land slaagde pater ten Dam erin van de ruïne een klooster te maken en een vast tehuis voor het scholastikaat.
Het Nederlandse Scholastikaat te Duiven was helaas geen lang leven beschoren. Op 21 oktober 1947 werd het opgeheven en verdween weer naar waar ze vandaan waren gekomen: het buitenland. In 1981 werd ons huis 'Regina Pacis' opgeheven en verkocht en is nu eigendom van de gemeente Duiven.

Tot zover het artikel.
Zoals u weet, is na de verwerving door de gemeente Duiven (1981) inmiddels weer het een en ander veranderd. In het hoofdgebouw - d.i. de vroegere woning van burgemeester H.J.H. Libourel - is nu het politiebureau gevestigd. De kapel is verkocht aan de Samen Op Weg-gemeente. In de zijvleugel zijn nog steeds diensten van de gemeente Duiven ondergebracht[2].

Th.M.J. Jonker, Loo.

Noten:
1. OVER EN WEER, Informatieblad van de Oblaten van Maria, jrg. 24, oktober 1993; redactieadres: p/a Provincialaat Missionarissen Oblaten van Maria, Grotestraat 41, 5431 DH CUYK
2. Over de bewoningsgeschiedenis vindt u meer in DRIEPAS, jaargang 6, nr. 3/4, pag. 78-79.

UIT EEN ADRESBOEK VAN 1895.

Geen „uit de krant van toen", maar zonder veel commentaar de gegevens, die voorkomen op pag. 226 en 227 van een adresboek (?) van de provincie Gelderland (?). Is het wel een adresboek, want er is geen adres te vinden, gaat het wel alleen over de provincie Gelderland, want we bezitten maar twee gefotokopieerde pagina's. Het gaat in ieder geval over de lokale middenstand in een aantal gemeenten, en op de twee pagina's die wij bezitten staat de opgave van de gemeente Duiven!
In dit nummer beperken we ons tot het deel met betrekking tot het dorp Duiven, dat integraal wordt weergegeven. De volgende keer de rest.

DUIVEN (Arrond. en Kanton Arnhem.)

Aantal inwoners	*2904*
,, kiezers 2e Kamer	*168*
,, ,, Gemeenteraad	*166*

Burgemeester L.J.A. Libourel.

Deze gemeente bestaat uit de dorpen Duiven, Groessen en Loo, waarvan de adressen afzonderlijk volgen.

DUIVEN

Bierbrouwer	C.C.G. Otten.
Broodbakkers	G. Heijmen, J.H. Hooijman, Wed. J. Hoppenreijs.
Fabrikant van pannen	G.T. Peters.
Huisschilder	Th. van Mierloo.
Kleedermakers	Wed. A.S. Nijsen, P. Wijnands.
Koek- en Banketbakkers	G. Heijmen, J.H. Hooijman.
Koffiehuis- en Logementhouders	J.F. Courtois, H.J. Hugen, Wed. H. Wieleman.
Kooplieden in: Brandstoffen	J.H. Hooijman.
Manufacturen	J.H. Hooijman.
Kuipers	J. Daams, P. Staring.
Metselaar	G. Jansen.
Molenaar	Wed. J. Hoppenreijs.
Schoenmakers	A. de Kinkelaar, J.B. Kink, A.H. Rutten.
Smeden	J.F. Courtois, J. Mattijsen.
Timmerlieden	A. Bos, A. Kalfs, H. Snelder, Wed. H. Wieleman.
Winkeliers in:	
Kruidenierswaren	H. Aalbers, J.H. Hooijman, H.J. Hugen.
Tabak en Sigaren	J.H. Hooijman, H.J. Hugen.

Als er fouten zijn in de voorletters of in de spelling van de familienamen, ligt dat aan de samenstellers van het „adresboek", niet aan ondergetekende.

Th.M.J. Jonker, Loo.

VERENIGINGSNIEUWS

Onder voorbehoud volgt hieronder het activiteitenschema van sept. 1995 t/m juni 1995. In de toekomst zal een dergelijk schema gelijk lopen met het kalender-/verenigingsjaar.

	werkgr.bij-eenkomsten	jaarver-gadering	inloop-avonden	lezingen	excur-sie
sep. '94	15		19		
okt. '94				17	
nov. '94			21		
dec. '94	8			19	
jan. '95			16		
feb. '95				20	
mrt. '95	9	16	20		
apr. '95				24	
mei '95			15		20
jun. '95	15				

Alle bijeenkomsten vinden plaats in ons lokaal in de Remigiusschool.

Bestuurssamenstelling

In DRIEPAS, nr. 3, 1993, is u „nader bericht" toegezegd, als er alsnog wijzigingen in de verdeling van de bestuursfuncties zouden komen. U weet, de voorzitter wilde nog even wilde wachten zijn taak over te dragen, nadat de heer Degen begin september 1993 als secretaris de heer Boss was opgevolgd. Nu deze zaak inderdaad goed op de rails staat, was de jaarvergadering een geschikt moment voor de overdracht van de voorzittershamer. Sinds 17 maart 1994 geldt dus de volgende functieverdeling:

voorzitter : mevr. M.M. Rebholz, Duiven;
vice-voorzitter : dhr. J.F.H. te Witt, Groessen;
secretaris : dhr. H.F. Degen, Duiven;
penningmeester : dhr. H.J.Th. Derksen, Duiven;
lid : dhr. A.Th.J. Boss, Duiven;
lid : dhr. Th.M.J. Jonker, Loo.

Vergeet u niet het nieuwe correspondentie-adres:
Postbus 212, 6920 AE DUIVEN.

Tien Jaargangen Driepas

Eigenlijk klopt de titel niet helemaal, gedurende de eerste drie jaargangen droeg ons tijdschrift nog geen naam. Sedert 1987 prijkt de naam DRIEPAS op de omslag. Door vragen, o.a. uit de enquête is dat gebleken, weten wij dat soms naar vroeger verschenen artikelen wordt gezocht, of nieuwe leden of abonnees verzoeken om oude nummers om zo jaargangen compleet te maken. Daarom geeft de redactie van DRIEPAS allereerst het hierna volgende korte overzicht.
Jaargang 1 (1984) telt 'maar' twee nummers, in alle volgende jaargangen zijn telkens drie nummers uitgegeven (al gebiedt de eerlijkheid te vermelden, dat wij zelf verwarring hebben gesticht door soms op de kaft van een derde nummer „3/4" af te drukken, bijvoorbeeld in 1987). Voor de goede orde zij vermeld, dat er niet van alle jaargangen nog exemplaren in voorraad zijn. Wij kunnen u onmogelijk garanderen, dat wij juist dat ene ontbrekende nummer hebben.

Voorts is er een opzet voor een drietal registers op de inhoud gemaakt: een auteursregister, een jaargangenregister en een trefwoordenregister. Als men aan zo'n registratie begint, blijkt dat het eigenlijk veel minder eenvoudig is dan het zich liet aanzien. Het mooiste is immers, als de registers onderling naar elkaar verwijzen. Zover is nog niet. In afwachting van een bevredigende voltooiing zal binnenkort, op het trefwoordenregister na, een „kladversie" van de andere twee hierboven aangeduide registers in ons lokaal ter inzage liggen. Als iemand echt niet lang wil wachten, of niet de mogelijkheid heeft om een kijkje te komen nemen, hij/zij schrijve of belle om een kopie van het een of ander.

Enquête

Ongeveer tweehonderveertig enquêteformulieren zijn begin januari de deur uitgegaan. Daarmee wilde het bestuur peilen of er onder de leden meer belangstelling voor werkgroepen bestond dan blijkt uit „de harde kern", zoals die nu al jaren bekend is.
Een tweede bedoeling was te achterhalen hoe men dacht over de keuze van onderwerpen van inloopavonden en lezingen. En tenslotte hoe de DRIEPAS werd gewaardeerd.

De respons was onvoorspelbaar, maar als er 37 ingevulde formulieren worden geretourneerd - dat is ruim 15% - mogen we tevreden zijn. Zes en twintig leden en elf abonnees hebben de moeite genomen om (bijna) alle vragen te beantwoorden. Zelfs vragen, die abonnees mochten overslaan - omdat ze betrekking hadden op werkgroepen - zijn soms toch door hen beantwoord.

De werkgroepen zijn in het algemeen bekend: 24 x Ja, 4 x Nee.
Maar de bereidheid om in een bestaande werkgroep te gaan meedoen, of een nieuwe te vormen is zeer gering: 19 x Nee, 6 x Ja (op beide vragen). De zes personen, die Ja hebben geantwoord, bleken voor *genealogie* de meeste belangstelling te hebben. Binnenkort worden (of zijn) deze geïnteresseerden bijeengeroepen om te bekijken of men op een gemeenschappelijke noemer een werkgroep Genealogie kan vormen. Het aantal belangstellenden voor *archeologie* of *St. Remigius en de Franken* of *kerkegronden* is te gering om daar de status van werkgroep aan toe te kennen. Voor archeologie, als men tenminste zelf wil graven, kan men terecht bij de A.W.N., maar die heeft een groter werkgebied dan de gemeente Duiven. Juist i.v.m. het graafwerk wil de Historische Kring de A.W.N. niet voor de voeten lopen, anderzijds wil de A.W.N. heel graag in zoveel mogelijk plaatsen zoveel mogelijk oplettende amateur-archeologen aanwezig zien. Zeker in onze gemeente, waar zoveel aan en in het landschap en de bodem verandert (een van onze leden is trouwens tevens A.W.N.-lid, dat gaat heel goed samen).
Heel eerlijk vermeldde deze en gene wel belangstelling maar „(nog) geen tijd" te hebben of „te ver weg" te wonen.

Tien van de 37 leden/abonnees hebben nooit een lezing en/of een inloopavond bezocht, terwijl 10 geregeld en 17 soms aanwezig waren geweest. Daarvan betoonden 26 zich tevreden met het thema of onderwerp, terwijl een geen mening heeft gegeven. Zes suggesties voor onderwerpen werden aangereikt.

Twaalf van de dertien deelnemers aan de jaarlijkse excursie vonden het de moeite waard, een beoordeelde het als matig.

Bijna alle 37 respondenten oordeelden overwegend positief over de variatie in de Driepas-artikelen; 18 x Ja, 17 x Meestal Wel. Twee waren negatief: 1 x Nee, 1 x Meestal Niet.
Twaalf (tegen 17) personen gaven aan bepaalde onderwerpen te missen, zoals - kort samengevat - straatnamen, dorpsgeschiedenis, bebouwde kom, met name genoemde panden, kerkepaden, W.O. II, oude (groeps-)foto's, horeca, kerken, havezathes, zelfvoorziening op boerderijen, rubriek met pas verschenen boeken over heemkunde of regionale geschiedenis, of men wilde in het algemeen meer lezen over de Liemers of over het hertogdom Kleef. Zes antwoordden Ja of bepaalde onderwerpen vaker aan bod moesten komen (hun ideeën kwamen ongeveer overeen met hetgeen hierboven al is vermeld), terwijl dertien Nee invulden.
De redactie kan niet beloven, dat u op uw wenken zal worden bediend, maar al die gevarieerde onderwerpen en ideeën zullen niet in de la (mogen) verdwijnen.
Een aantal van u gebruikte de gelegenheid om enige meestal positieve en vriendelijke opmerkingen aan de enquête toe te voegen. Allen, die hebben meegewerkt, onze hartelijke dank!

De redactie.

Excursie naar Xanten

Voor de excursie van 21 mei 1994 hadden zich een kleine 30 gegadigden aangemeld, maar helaas moesten enkele leden wegens ziekte verstek laten gaan, zodat we met een groepje van 22 deelnemers naar Xanten vertrokken. Een maand tevoren had W. van Heugten in een lezing de oude Romeinse nederzettingen en het ontstaan van de stad Xanten belicht, zodat we met enige basiskennis aan de excursie begonnen.
Het eerste bezoek gold de St.Viktorsdom. Ook hier was W. van Heugten onze gids en explicator die boeiend uitleg gaf bij de vele kunsthistorische schatten in kerk en crypte. Daarna maakten we een korte wandeling door de stad, langs stadspoorten en windmolen. Een fikse stortbui deed het gezelschap overhaast in een café belanden, waar Kaffee und Kuchen de nodige troost boden. Omdat het ook de rest van de middag bléef regenen werd met algemene stemmen besloten het programma enigszins aan te passen: het geplande bezoek aan het Archeologisch Park werd omgezet in een bezoek aan

het regionaal Museum. Ook daar is een reconstructie van de oude Romeinse legerplaats te zien, maar dan op maquette. Daarnaast heeft het museum veel bezienswaardigheden te bieden over de geschiedenis en ontwikkeling van Xanten en het Kleefsland. Al met al was het dan ook een bijzonder interessante en gezellige middag. Rond half zes vertrok het gezelschap weer naar Duiven.

G. Rebholz, voorzitster.

INHOUDSOPGAVE

T. de Vries:
Mariken van Nieumeghen, een meisje uit Loo 25

Th.M.J. Jonker:
Wie is Carlos Spaen ? 31

G. van Hunen:
Het goed Loowaard, ruim honderd jaar geleden 32

B. Schäffner:
Zigeuners in Gelderland 35

Th. M.J. Jonker:
Uit de oude doos: Regina Pacis 37

Th. M.J. Jonker:
Uit een adresboek van 1895 39

Verenigingsnieuws 41

DRUK: DRUKKERIJ BEERENS, GROESSEN